

REVIEW ARTICLE

A Comparative Study of Food Security Policymaking In Iran and Turkey

Fateme Akbari^{ID}

Ph.d. Student of Public Policy, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

* Corresponding Author's Email: fatemeakbari927@gmail.com

 <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2026.107869>

Received: 3 March 2026

Accepted: 23 April 2026

ABSTRACT

This study conducts a comparative analysis of food security policymaking in Iran and Turkey. The significance of the research lies in the fact that, despite their similar cultural backgrounds, the two countries have adopted different approaches to food security policymaking due to their distinct economic and political structures. The main research question examines how food security policymaking in Iran and Turkey can be analyzed and compared based on each country's political, economic, and institutional components. The study employs a qualitative and comparative methodology, with data collected through documentary analysis and documented interviews. Data were analyzed using qualitative content analysis to extract the main themes of food security policymaking in each country. The findings indicate that Turkey, by adopting a market-oriented, technology-driven, and participatory approach, has improved its level of food security and agricultural productivity. In contrast, Iran's supportive and interventionist policies, while helping to control price fluctuations, have faced challenges such as low productivity and financial pressure on the government.

Keywords: Food Security, Comparative Policymaking, Iran, Turkey, Documentary Analysis.

Citation: Akbari, Fateme (2026). A Comparative Study of Food Security Policymaking in Iran and Turkey. *Iranian Journal of Public Policy*, 12 (2), 395-411.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2026.107869>

Published by University of Tehran

This Work Is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

مقاله مروری

بررسی مقایسه‌ای سیاستگذاری امنیت غذایی در ایران و ترکیه

فاطمه اکبری

دانشجوی دکتری سیاستگذاری عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

* رایانامه نویسنده مسئول: fatemeakbari927@gmail.com

 <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2026.107869>

تاریخ دریافت: ۱۲ اسفند ۱۴۰۴
تاریخ پذیرش: ۳ اردیبهشت ۱۴۰۵

چکیده

این پژوهش به بررسی تطبیقی سیاستگذاری امنیت غذایی در ایران و ترکیه می‌پردازد. اهمیت مطالعه در آن است که دو کشور با پیشینه‌های فرهنگی مشابه اما ساختارهای اقتصادی و سیاسی متفاوت، رویکردهای گوناگونی در سیاستگذاری امنیت غذایی اتخاذ کرده‌اند. پرسش اصلی پژوهش آن است که سیاستگذاری امنیت غذایی در ایران و ترکیه چگونه بر اساس مؤلفه‌های سیاسی، اقتصادی و نهادی هر کشور قابل تحلیل و مقایسه است. روش پژوهش کیفی و تطبیقی است و داده‌ها از طریق تحلیل اسنادی گردآوری شده‌اند. تحلیل داده‌ها بر پایه تحلیل محتوای کیفی انجام گرفته تا مضامین اصلی سیاستگذاری امنیت غذایی در هر کشور استخراج شود. یافته‌ها نشان می‌دهد ترکیه با اتخاذ رویکرد بازارمحور، فناورانه و مشارکتی توانسته است سطح امنیت غذایی و بهره‌وری کشاورزی را بهبود بخشد، در حالی که سیاست‌های حمایتی و مداخله‌گرایانه ایران، هرچند به کنترل نوسانات قیمتی کمک کرده، اما با چالش‌هایی همچون بهره‌وری پایین و فشار مالی بر دولت همراه بوده است.

واژگان کلیدی: امنیت غذایی، سیاستگذاری تطبیقی، ایران، ترکیه، تحلیل اسنادی.

استناد: اکبری، فاطمه (۱۴۰۵). بررسی مقایسه‌ای سیاستگذاری امنیت غذایی در ایران و ترکیه. فصلنامه سیاستگذاری عمومی، ۱۲ (۲)، ۳۹۵-۴۱۱.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2026.107869>

ناشر: دانشگاه تهران

مقدمه

در دنیای معاصر، امنیت غذایی به‌عنوان یکی از ابعاد کلیدی امنیت ملی به‌طور فزاینده‌ای مورد توجه قرار گرفته است. به گفته برنامه جهانی غذای ملل متحد، تقریباً یک میلیارد نفر در جهان به مقدار غذای کافی، برای تأمین نیازهای تغذیه‌ای خود دسترسی ندارند و دچار سوءتغذیه هستند (Havas, 2011:4). بانک جهانی در سال ۲۰۲۰ تخمین زد که تقریباً ۱۱۵ میلیون نفر در سال ۲۰۲۰ به شدت در معرض خطر قرار دارند و به فقر شدید سوق داده می‌شوند که یک‌سوم از این افراد از کشورهای در حال توسعه هستند. (World Bank: 2024). این واقعیت تلخ نشان می‌دهد که تأمین دسترسی به مواد غذایی کافی، سالم و مغذی برای تمامی افراد جامعه، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، به چالشی اساسی تبدیل شده است. در این راستا، دولت‌ها ناگزیرند تا سیاست‌های موثری را برای حفظ امنیت غذایی خود طراحی و اجرا کنند. برای کاهش خطر سوء تغذیه در آینده، طراحی سیاست‌ها باید به‌دقت به چالش‌های تغذیه‌ای که خانوارها با آن روبه‌رو هستند توجه کند و گزینه‌های مدیریت ریسک مناسب را ارائه دهد. این رویکرد نه تنها به شناسایی و تحلیل چالش‌های موجود کمک می‌کند، بلکه امکان ایجاد راهکارهای مؤثر برای تقویت امنیت غذایی و بهبود شرایط معیشتی خانوارها را نیز فراهم می‌آورد. امنیت غذایی به‌مثابه یکی از ارکان بنیادین امنیت انسانی و ملی، نه تنها به مسائل اقتصادی بلکه به روابط سیاسی، اجتماعی و بین‌المللی نیز مرتبط است. بر این اساس، امنیت غذایی دیگر صرفاً مسأله‌ای بخش‌محور در حوزه کشاورزی یا اقتصاد نیست، بلکه مسأله‌ای فراگیر و راهبردی در سطح کلان سیاست‌گذاری دولت‌ها محسوب می‌شود. ایران و ترکیه، به عنوان دو کشور همسایه با پیوندهای تاریخی، فرهنگی و اجتماعی مشترک، در مواجهه با مسئله امنیت غذایی با چالش‌ها و رویکردهای متفاوتی روبه‌رو هستند. اشتراکاتی در زمینه اقلیم، ساختار جمعیتی و الگوهای مصرف غذایی، زمینه‌ساز انجام یک مقایسه تحلیلی معتبر میان این دو کشور است. سؤال اصلی این پژوهش آن است که سیاست‌های امنیت غذایی در ایران و ترکیه چگونه و با چه منطق و اولویت‌هایی طراحی و اجرا می‌شوند. به عبارت دیگر، این پژوهش به دنبال مقایسه سیاست‌گذاری امنیت غذایی این دو کشور است.

امنیت غذایی

کلمه "امنیت" به‌عنوان یک مفهوم کلی، تمامی جنبه‌های زندگی انسان را شامل می‌شود. امنیت به احساسی اشاره دارد که ناشی از وجود ساختارها و فرآیندهایی است که به فرد یا واحد این امکان را می‌دهد تا خود را در برابر هر نوع خطر عینی یا ذهنی پایدار و محفوظ احساس کند. جستجو برای امنیت یکی از مهم‌ترین انگیزه‌ها و تمایلات انسانی است و تلاش برای دستیابی به آن از ضروری‌ترین نیازهای بشر محسوب می‌شود. مسئله امنیت از دیرباز مورد توجه صاحب‌نظران و نظریه‌پردازان مختلف بوده است. در این پژوهش، بر جنبه امنیت غذایی تأکید شده است (Akbarpour Almelh Joqi, 2022: 109). امنیت غذایی که نخستین بار در کنفرانس رم ۱۹۷۴ مطرح شد، به معنای دسترسی پایدار همه افراد به غذای کافی، ایمن و مغذی است و به‌عنوان مفهومی چندبعدی، بر عناصر دسترسی، استفاده و پایداری استوار بوده و تحقق سطوح بالاتر آن به تأمین دسترسی پایه وابسته است (Barati, 2024: 738). این مفهوم یکی از پیش‌نیازهای توسعه و سلامت فردی و اجتماعی به‌شمار می‌رود و سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی از طریق اثرگذاری بر قیمت‌ها، اشتغال و درآمد خانوار، نقش مهمی در آن دارند، به‌گونه‌ای که وضعیت اقتصادی مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده امنیت غذایی محسوب می‌شود (Behzadifar, 2016: 288). گزارش‌های فائو نشان می‌دهد که شمار افراد دچار سوءتغذیه در غرب آسیا از ۲۰،۱ میلیون نفر در سال ۲۰۱۰ به ۳۳،۷ میلیون نفر در ۲۰۱۸ افزایش یافته و این منطقه تنها بخش آسیاست که روند صعودی دارد (Nosratabadi, 2021: 4). همچنین در سال ۲۰۱۸ حدود ۲۱۳،۸ میلیون نفر در جهان با ناامنی

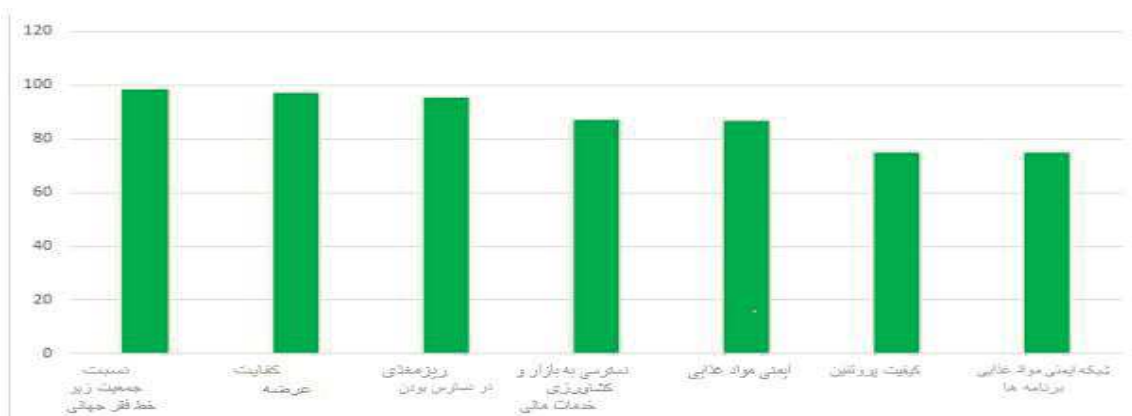
غذایی متوسط و ۷۰۴,۳ میلیون نفر با ناامنی شدید روبه‌رو بوده‌اند و در غرب آسیا نیز ۸۰,۲ میلیون نفر، معادل ۲۹,۵ درصد جمعیت منطقه، ناامنی غذایی را تجربه کرده‌اند که بالاتر از میانگین جهانی است (Nosratabadi, 2021: 4).

امنیت غذایی در ایران

ناامنی غذایی در ایران با وجود برنامه‌های ملی و جهانی رو به افزایش است و عواملی مانند تغییر کاربری اراضی، تخریب منابع آب و خاک و تغییرات اقلیمی در تشدید آن نقش دارند (Barati, 2024: 738). ایران از نظر آسیب‌پذیری در برابر بلایای طبیعی در رتبه ششم جهان قرار دارد و افزایش دما، کاهش بارندگی و افت خودکفایی کشاورزی تا ۶۸ درصد در سال ۲۰۳۰ از پیامدهای پیش‌بینی شده است. برداشت بی‌رویه از آب‌های زیرزمینی نیز تهدید جدی برای پایداری منابع آبی کشور محسوب می‌شود (Jafarvand, 2022: 447). مطالعات هزینه‌های خانوار نشان می‌دهد ۲۰ درصد جمعیت توان تأمین غذای کافی را ندارند و حدود نیمی از مردم با کمبود انرژی و مواد مغذی مواجه‌اند که پیامدهای متعدد اجتماعی و جسمی به همراه دارد (Behzadifar, 2016: 288). گزارش ۲۰۲۲ نشان می‌دهد ناامنی غذایی در سال‌های ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۱ حدود ۴۲,۲ درصد جمعیت خاورمیانه و شمال آفریقا و ۴۹ درصد خانوارهای ایران را دربر گرفته و کمبود مواد مغذی نیز بیش از یک میلیارد نفر را در جهان تهدید می‌کند (Joulaei, 2023: 2). شاخص کفایت انرژی غذایی ایران طی ۲۰۲۱-۲۰۲۳ برابر ۱۲۱ درصد بوده که پایین‌تر از بسیاری کشورهای منطقه مانند رژیم صهیونیستی، کویت و عربستان است. همچنین کیفیت غذا در ایران با میانگین ۸۲,۴ گرم پروتئین روزانه طی ۲۰۲۰-۲۰۲۲ کمتر از کشورهای منطقه نظیر رژیم صهیونیستی، قطر، ترکیه و امارات گزارش شده است. از نظر دسترسی اقتصادی نیز تولید ناخالص داخلی سرانه در ایران در سال ۲۰۲۲ حدود ۱۵,۵۰۰ دلار بوده و کشورهای منطقه وضعیت بسیار بهتری دارند، به‌طوری‌که قطر بیش از هفت برابر ایران است و ۶,۵ درصد جمعیت ایران دچار سوءتغذیه هستند (Emami, Shargh Newspaper: 2025). بازگشت تحریم‌های اقتصادی از سال ۲۰۱۸ با ایجاد تورم شدید، بیکاری و کاهش دسترسی به غذا، امنیت غذایی ایران را به شدت تحت تأثیر قرار داده است (Joulaei, 2023: 2)؛ به‌طوری‌که سهم هزینه خوراکی‌ها در دهک اول به ۴۳ درصد رسیده که نشان‌دهنده آسیب‌پذیری عمیق خانوارهای کم‌درآمد در برابر نوسانات اقتصادی است. همچنین، تورم ۴۱۴ درصدی گروه خوراکی‌ها بین سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۱ باعث شده تا خانوارها برای تأمین سبد غذایی یکسان، بیش از چهار برابر هزینه پرداخت کنند (Jafarvand, 2022: 447). در نهایت، پیشی گرفتن نرخ تورم سالانه ۷۰,۱ درصدی خوراکی‌ها از تورم ۳۲,۲ درصدی بخش غیرخوراکی، فشار مضاعفی بر توان خرید و پایداری معیشت جامعه وارد کرده است (Jafarvand, 2022: 447).

امنیت غذایی در ترکیه

ترکیه با برخورداری از پیشینه قوی کشاورزی و تنوع منابع طبیعی، سهم بالایی در تولید محصولات زراعی دارد و گندم مهم‌ترین محصول آن است (Nosratabadi, 2021: 4). سرانه انرژی غذایی در این کشور حدود ۳۵۰۰ کیلوکالری در روز برآورد شده و وضعیت تغذیه‌ای نسبتاً مطلوب ارزیابی می‌شود. همچنین ترکیه در شاخص‌های امنیت غذایی، مانند دسترسی به غذا، ایمنی غذایی و خدمات مالی کشاورزی عملکرد خوبی داشته و در بسیاری از محصولات به خودکفایی رسیده است. با این حال، اتلاف محصولات و دورریز غذا همچنان بالاست و اجرای کمپین‌هایی مانند «غذای خود را نجات دهید» ضروری شده است. علاوه بر این، چالش‌هایی مانند سوءتغذیه کودکان، چاقی، مصرف بالای نمک و کمبود برخی ویتامین‌ها و مواد معدنی همچنان پابرجاست (Food System Dialogue, 2021: 38). نمودار ۱ نشان می‌دهد که ترکیه در زمینه‌های مختلفی از جمله نسبت جمعیت زیر خط فقر جهانی، تأمین کافی، دسترسی به مواد مغذی میکرو، دسترسی به بازار و خدمات مالی کشاورزی، ایمنی غذایی، کیفیت پروتئین و برنامه‌های حمایت غذایی، کشوری قوی به شمار می‌آید.

نمودار ۱. شاخص امنیت غذایی ترکیه (Food System Dialogue, 2021: 38).

جمعیت ترکیه ۸۳٫۶ میلیون نفر است و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۳۰ به حدود ۹۲٫۹ میلیون نفر برسد؛ بخش کشاورزی ۶٫۷ درصد تولید ناخالص داخلی، ۱۶ درصد اشتغال و بیش از ۱۰ درصد صادرات این کشور را تشکیل می‌دهد و تولید ناخالص داخلی بر اساس برابری قدرت خرید از ۶۰۹ میلیارد دلار در ۲۰۰۰ به ۲٫۳۴۷ میلیارد دلار در ۲۰۱۹ افزایش یافته است (Food System Dialogue, 2021: 38). با وجود این رشد، مساحت اراضی کشاورزی از ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۰ کاهش یافته و سهم کشاورزی در تولید ناخالص داخلی و اشتغال نیز نسبت به سال ۲۰۰۰ به‌طور قابل‌توجهی کاهش داشته و ساختار تولید از محصولات زراعی به دامپروری تغییر کرده است (Food System Dialogue, 2021: 38). ترکیه در بهبود رفاه غذایی موفق بوده و شاخص گرسنگی را از ۱۴ درصد در ۱۹۹۲ به کمتر از ۵ درصد در ۲۰۱۷ رسانده و در شاخص جهانی امنیت غذایی رتبه ۴۹ جهان و رتبه ۸ منطقه MENA را کسب کرده است (Ağaçayak, 2018). با این حال، تورم شدید از ۲۰۲۴ و پیامدهای جنگ اوکراین بر زنجیره تأمین غلات دسترسی خانوارهای کم‌درآمد به غذا را محدود کرده و چالش‌های تازه‌ای برای امنیت غذایی ترکیه ایجاد کرده است (Ünal, 2023: 158).

سیاست‌گذاری امنیت غذایی

سیاست‌گذاری امنیت غذایی به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که با هدف تضمین دسترسی پایدار همه افراد به غذای کافی، سالم و مغذی طراحی می‌شود و شامل توسعه کشاورزی پایدار، بهینه‌سازی مصرف آب و خاک و ایجاد زیرساخت‌های مناسب برای توزیع غذا است. این سیاست‌ها همچنین حمایت از برنامه‌های کمک غذایی و سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه برای ارتقای فناوری و افزایش بهره‌وری کشاورزی را در بر می‌گیرد. بخش مهم دیگر، مدیریت بحران‌ها و تدوین برنامه‌های اضطراری برای مقابله با بلایای طبیعی، جنگ یا شوک‌های اقتصادی است. طبق توصیه‌های فائو، دولت‌ها باید استانداردهای ملی ایمنی غذا را اجرا کنند؛ زیرا امنیت غذایی پیش‌نیاز امنیت ملی بوده و کیفیت آن بر توان تولید کالاهای عمومی امنیت ملی اثر مستقیم دارد (Dehkordi, 2005: 16).

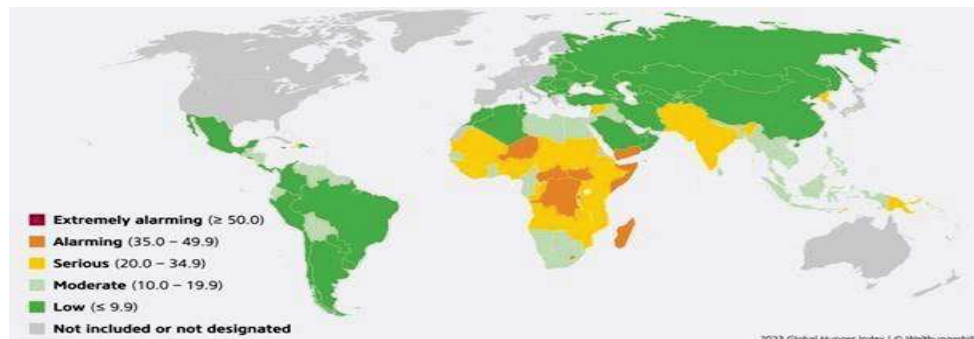
روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با رویکرد کیفی و روش توصیفی-تحلیلی انجام شده و داده‌ها از تحلیل اسنادی سخنرانی‌ها و بیانیه‌ها به‌جای مصاحبه حضوری استخراج شده‌اند که علت آن دشواری دسترسی به سیاست‌گذاران، به‌ویژه در ترکیه بوده است. در تحلیل، شاخص‌های آماری مانند سوءتغذیه و وابستگی غذایی نه صرفاً توصیفی، بلکه به‌عنوان داده زمینه‌ای در کنار اسناد و مصاحبه‌ها تفسیر شده‌اند.

روش تحلیل در این پژوهش تحلیل مضمون است. در این روش، محتوا به مجموعه عناصر موجود در یک پیام اشاره دارد و تحلیل محتوا فرایند بررسی همین عناصر برای دستیابی به استنتاج‌های پژوهشی است (Nachmias, 1976). تحلیل محتوا در نقطه تلاقی مشاهده و بررسی اسناد قرار می‌گیرد و نوعی رویکرد مشاهده‌ای محسوب می‌شود؛ زیرا به‌جای پرسش مستقیم از افراد، ارتباطات و متونی را بررسی می‌کند که توسط آنان تولید شده است (Kerlinger, 1986: 525). از این‌رو، این روش در زمره روش‌های تحقیق غیرتداخلی یا غیرواکنشی طبقه‌بندی می‌شود (Prasad, 2008: 2). در این پژوهش، داده‌های استخراج‌شده از مصاحبه‌های اسنادی با استفاده از تحلیل مضمون بررسی شدند. ابتدا متون مصاحبه‌ها به‌طور کامل مطالعه و واحدهای معنایی مرتبط با امنیت غذایی شناسایی شد. سپس کدهای اولیه بر اساس مفاهیم تکرارشونده در اظهارات سیاستگذاران و کارشناسان استخراج گردید. در مرحله بعد، این کدها در قالب مضامین میانی تجمیع و پالایش شدند. برای افزایش اعتبار تحلیل، مضامین به‌صورت تطبیقی میان دو کشور مقایسه و با داده‌های آماری و اسناد سیاستی تطبیق داده شد و نتایج آن در قالب جدول مضامین ارائه گردید که مبنای تحلیل تطبیقی سیاستگذاری امنیت غذایی در دو کشور قرار گرفته است. جامعه آماری پژوهش شامل مقام‌ها، تصمیم‌گیرندگان و کارشناسان مرتبط با سیاستگذاری امنیت غذایی در ایران و ترکیه است. در ایران، اظهارات وزیر جهاد کشاورزی، معاون اول رئیس‌جمهور، رئیس مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی اقتصادی کشاورزی و چند کارشناس این حوزه بررسی شده است. در ترکیه نیز دیدگاه‌های وزیر کشاورزی و جنگل‌داری، معاون وزیر امور خارجه، معاون آژانس همکاری و هماهنگی ترکیه، وزیر آموزش ملی، رئیس اتحادیه اتاق‌ها و بورس‌های کالایی، وزیر تجارت و نمایندگان بخش خصوصی و صنعت غلات مورد استفاده قرار گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها فرم استخراج اطلاعات از اسناد بود و داده‌ها با روش تحلیل مضمون تحلیل شدند. در این فرایند، مضامینی مانند خودکفایی غذایی، وابستگی به واردات، تاب‌آوری در بحران و دیپلماسی غذایی شناسایی و به‌صورت تطبیقی میان دو کشور بررسی شد. در مجموع، جامعه آماری شامل ۱۶ مصاحبه اسنادی (۶ مورد در ایران و ۱۰ مورد در ترکیه) است.

سیاستگذاری امنیت غذایی در ایران

ایران مدرن در بستری از ناامنی غذایی تاریخی شکل گرفت و بحران‌های ۱۹۱۷-۱۹۱۸ و ۱۹۴۲-۱۹۴۳ موجب شکل‌گیری رویکرد خودکفایی و جایگزینی واردات پس از انقلاب ۱۳۵۷ شد که در سیاست‌هایی مانند حمایت شدید از کشاورزان و نظام سهمیه‌بندی دهه ۱۳۶۰ بازتاب یافت، هرچند رشد بخش کشاورزی تنها ۱,۸ درصد بود (MicheL:2019; Amiraslani, 2023:4). پس از جنگ و در دوره سازندگی، سیاست‌ها به‌سوی تعدیل، توسعه صادرات و کاهش یارانه نهاده‌ها تغییر کرد و محصولات صادرات‌محور مانند پسته و خرما تقویت شدند. این تغییرات رشد کشاورزی را به ۴,۲ درصد افزایش داد، اما پیامدهایی همچون بیکاری و مهاجرت روستایی نیز به همراه داشت (Amiraslani, 2023:4). در دهه ۱۳۷۰ با اجرای سیاست‌های تعدیل ساختاری، روند توسعه صادرات غیرنفتی آغاز شد، اما این مسیر در دولت‌های نهم و دهم (۱۳۸۴-۱۳۹۲) با بازگشت به حمایت‌گرایی و تأکید بر خودکفایی تغییر کرد (MicheL:2019). در همین دوره پروژه‌های سدسازی، توسعه آبیاری و الگوی کشت برای افزایش بهره‌وری و کاهش مصرف آب گسترش یافت. از ۱۳۹۲ به بعد دوباره گرایش به توسعه صادرات غیرنفتی شکل گرفت، ولی تحریم‌ها ظرفیت صادرات کشاورزی را محدود ساخت و نوسان میان جایگزینی واردات و توسعه صادرات نشان داد که سیاستگذاری غذایی ایران هنوز به الگوی پایداری نرسیده است (Amiraslani, 2023:4). اگرچه شبکه گسترده توزیع به دسترسی مناسب غذا کمک کرده، اما نرخ سوء‌تغذیه تنها از ۵,۲ درصد در ۱۳۸۴-۱۳۸۶ به ۴,۷ درصد در ۱۳۹۷-۱۳۹۹ کاهش یافته و ایران با رتبه ۳۹ در شاخص جهانی گرسنگی همچنان با سطح قابل توجهی از گرسنگی مواجه است (Ghalibaf, 2022:2656).

شکل ۱. شاخص جهانی گرسنگی

برای درک ابعاد سیاست‌گذاری امنیت غذایی در ایران، در این پژوهش مصاحبه‌های اسنادی استخراج‌شده از منابع رسمی و خبرگزاری‌های معتبر تحلیل شده تا دیدگاه مسئولان و تصمیم‌گیران درباره امنیت غذایی بررسی شود. رنتایج نشان می‌دهد سیاست‌گذاری ایران در حال گذار از رویکرد سنتی خودکفایی‌محور به مدلی ترکیبی مبتنی بر بهره‌وری منابع، توسعه پایدار و فناوری‌های نوین است. تحلیل داده‌ها چهار محور اصلی را نشان می‌دهد: سرمایه‌گذاری پایدار، نقد سیاست‌های مداخله‌گرانه، ضعف ساختارهای اجرایی و تأکید بر فناوری و دانش‌بنیان‌سازی. در گام نخست، غلامرضا نوری قزلجه، وزیر جهاد کشاورزی، در همایش ملی «نقش تأمین مالی پایدار در امنیت غذایی» بر ضرورت تلفیق سرمایه‌گذاری، فناوری و بهره‌وری تأکید کرد و گفت: «امنیت غذایی قابل تعویق نیست و برای دستیابی به آن باید از ظرفیت علم، فناوری و سرمایه‌گذاری پایدار حداکثر استفاده را برد... تنها راه ممکن، تکیه بر علم، فناوری و افزایش بهره‌وری است تا بتوان از منابع محدود، تولید بیشتری به دست آورد» (ILNA News Agency: 2025) وی با اشاره به بهبود شاخص‌های تولید و رشد ۳۲ درصدی صادرات کشاورزی، تصریح کرد: «امنیت غذایی باید به اجماع ملی تبدیل شود و وزارت جهاد کشاورزی رفع موانع سرمایه‌گذاری را در اولویت قرار داده و با همکاری نظام بانکی، دانشگاه‌ها و بخش خصوصی مسیر رشد پایدار و ارتقای امنیت غذایی کشور را هموار می‌کند» (ILNA News Agency: 2025). تحلیل این مصاحبه نشان می‌دهد که سیاست وزارت جهاد کشاورزی معطوف به تغییر پارادایم از «خودکفایی کمی» به «پایداری کیفی» است؛ یعنی دستیابی به امنیت غذایی از طریق بهره‌وری علمی و جذب سرمایه، نه صرفاً گسترش سطح زیرکشت. در مقابل، رضا زاهدی، کارشناس امنیت غذایی، در گفت‌وگویی با اقتصاد روا (۲۳ تیر ۱۴۰۴) به نقد ساختارهای سیاستی پرداخت و بر پیامدهای سیاست‌های ناپایدار دولت تأکید نمود: «امنیت غذایی فقط به معنای پر بودن انبارها نیست؛ بلکه به توان جامعه در تأمین پایدار، سالم و متنوع مواد غذایی بازمی‌گردد. اما در ایران، سال‌ها سیاست‌های مداخله‌گرانه، ناپایدار و بدون افق بلندمدت، این امنیت را از مسیر خود منحرف کرده‌اند» (Eghtesad Rava: 2025) وی با انتقاد از سیاست ارز ترجیحی افزود: «این سیاست که قرار بود معیشت مردم را حفظ کند، عملاً به ضربه‌ای هولناک به تولید داخلی تبدیل شد... واردکننده‌ها از رانت برخوردار بودند، در حالی که تولیدکننده داخلی بدون حمایت رها شد» (Eghtesad Rava: 2025). تحلیل محتوای این اظهارات نشان می‌دهد که سیاست‌های حمایتی دولت در عمل به کاهش انگیزه تولید و وابستگی بیشتر به واردات منجر شده‌اند؛ امری که پایداری امنیت غذایی کشور را تضعیف کرده است. در نشست علمی-تخصصی «چالش‌های موجود و روند آینده بخش کشاورزی در ایران» (Daneshjo Agency: 2025)، کارشناسانی همچون سیدمحمد شفیعی، علی کیانی‌راد، و بهزاد فکاری سردهایی بر ضعف برنامه‌ریزی و ناپایداری سیاست‌ها تأکید کردند. به گفته‌ی شفیعی: «بخش کشاورزی یکی از بخش‌های مهم اقتصادی کشور است که بیش از ۱۵ درصد از نیروی کار ایرانی در آن مشغول‌اند، اما این بخش با چالش‌هایی نظیر کمبود آب، نوسانات اقلیمی، نبود تسهیلات مالی و کاهش تنوع زراعی مواجه است» (Daneshjo Agency: 2025). فکاری سردهایی نیز بیان کرد: «در کشور ما کشاورزی بیش از آنکه برنامه‌ها را پیگیری کند، در امتداد شرایط اقلیمی پیش می‌رود... اگر در گوشت

و مرغ خودکفا هستیم، در واقع صنعت مونتاژ را پیگیری می‌کنیم؛ نهاده‌ها وارد می‌شوند و فقط در داخل تبدیل می‌گردند» (Daneshjo Agency: 2025). بر اساس تحلیل این مصاحبه‌ها، تکیه بیش‌ازحد سیاست‌ها بر شرایط اقلیمی و فقدان نظام برنامه‌ریزی مبتنی بر داده، مانع شکل‌گیری خودکفایی واقعی شده است. سیاست‌های امنیت غذایی ایران هنوز به اصلاح ساختار حکمرانی، یکپارچگی داده‌ها و پیوند مؤثر میان بخش‌های تولید، پژوهش و بازار نیاز دارد. در سطح کلان، محمدرضا عارف، معاون اول رئیس‌جمهور، در جلسه کارگروه ویژه‌ی توسعه فناوری (خبرگزاری مهر، ۱۷ شهریور ۱۴۰۴)، دیدگاهی فناورانه نسبت به امنیت غذایی ارائه داد و گفت: «می‌توانیم خودکفایی در اقلام کشاورزی و غذایی را با توجه به فناوری‌های مدرن، ظرفیت‌های داخلی و شرکت‌های دانش‌بنیان دنبال کنیم» (Mehr:2025). او همچنین بر بهره‌گیری از فناوری‌های نو مانند «نانوحباب» در شیلات و تولید واکسن‌های دامی تأکید کرد و افزود: «فرهنگ‌سازی در زمینه مصرف گوشت سفید و استفاده از فناوری‌های نوین در کشاورزی و شیلات از ارکان ارتقای امنیت غذایی است» (Mehr:2025). تحلیل محتوای این مصاحبه نشان می‌دهد که در سیاستگذاری سطح عالی کشور، نگاه فناورانه و دانش‌بنیان به‌عنوان محور جدید امنیت غذایی مطرح شده است. این دیدگاه، امنیت غذایی را نه صرفاً مسئله‌ای کشاورزی، بلکه راهبردی میان‌بخشی و فناورانه می‌بیند که با همکاری میان دولت، بخش خصوصی و دانشگاه‌ها قابل تحقق است. بررسی محتوای این مصاحبه‌ها بیانگر آن است که سیاستگذاری امنیت غذایی در ایران در مرحله‌ی گذار از مداخلات کوتاه‌مدت به‌سوی نهادسازی پایدار قرار دارد. این سیاست‌ها اگرچه در جهت خودکفایی و تولید ملی گام برمی‌دارند، اما برای دستیابی به پایداری واقعی، نیازمند اصلاحات ساختاری، هماهنگی بین‌بخشی و سرمایه‌گذاری فناورانه هستند.

جدول ۳. خلاصه تحلیل مصاحبه‌های اسنادی مرتبط با سیاستگذاری امنیت غذایی در ایران (نگارنده)

نام فرد	مقام/سازمان	تاریخ	موضوع سخن	نقل قول مستقیم	منبع	تحلیل پیامد برای امنیت غذایی
غلامرضا نوری قزلبچه	وزیر جهاد کشاورزی	۲۲ مهر ۱۴۰۴	سرمایه‌گذاری پایدار و بهره‌گیری از فناوری برای امنیت غذایی	«امنیت غذایی قابل تعویق نیست و برای دستیابی به آن باید از ظرفیت علم، فناوری و سرمایه‌گذاری پایدار حداکثر استفاده را برد...»	ایلنا	تمرکز دولت بر بهره‌وری، فناوری و سرمایه‌گذاری پایدار برای افزایش تولید، ارتقای خودکفایی و تقویت امنیت ملی
رضا زاهدی	کارشناس امنیت غذایی و رئیس هیئت‌مدیره تعاونی فاتح	۲۳ تیر ۱۴۰۴	نقد سیاست‌های مداخله‌گرانه و ناپایدار دولت در امنیت غذایی	«سیاست ارز ترجیحی، که قرار بود معیشت مردم را حفظ کند، عملاً به ضربه‌ای هولناک به تولید داخلی تبدیل شد...»	اقتصاد روا	دخالت‌های غیرپایدار و سیاست‌های مداخله‌گرانه می‌توانند تولید داخلی را تضعیف کرده و امنیت غذایی کشور را به خطر بیندازند
سیدمحمد شفیعی	مدیر مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری	۲۳ تیر ۱۴۰۴	اهمیت بخش کشاورزی و چالش‌های موجود	«بخش کشاورزی یکی از بخش‌های مهم اقتصادی کشور است... با چالش‌هایی نظیر کمبود آب، نوسانات اقلیمی، نبود تسهیلات مالی و کاهش تنوع زراعی مواجه است»	خبرگزاری دانشجو	چالش‌های ساختاری و محیطی می‌توانند تاب‌آوری و پایداری غذایی کشور را تهدید کنند
علی کیانی‌راد	رئیس موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی	۲۳ تیر ۱۴۰۴	تأثیر تغییرات اقلیمی و سیاست‌ها بر کشاورزی	«کشاورزی بیش از آنکه برنامه‌ها را پیگیری کند، در امتداد شرایط اقلیمی پیش می‌رود... خودکفایی کامل نیست»	خبرگزاری دانشجو	ضرورت تدوین سیاست‌های بلندمدت و مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی برای تضمین امنیت غذایی

نام فرد	مقام/سازمان	تاریخ	موضوع سخن	نقل قول مستقیم	منبع	تحلیل پیامد برای امنیت غذایی
بهزاد فکاری سردهایی	کارشناس اقتصاد کشاورزی	۲۳ تیر ۱۴۰۴	ناکارآمدی سیاست‌ها و چالش‌های زنجیره ارزش غذایی	«امنیت غذایی شامل فراهم بودن غذا، دسترسی به غذا، مصرف غذا و پایداری نظام غذایی است»	خبرگزاری دانشجو	بدون اصلاح سیاست‌های ناکارآمد و تقویت زنجیره ارزش، دسترسی پایدار به مواد غذایی تضمین نمی‌شود
محمدرضا عارف	معاون اول رئیس‌جمهور	۱۷ شهریور ۱۴۰۴	بهره‌گیری از فناوری‌های نوین برای خودکفایی و امنیت غذایی	«می‌توانیم خودکفایی در اقلام کشاورزی و غذایی را با توجه به فناوری‌های مدرن، ظرفیت‌های داخلی و شرکت‌های دانش‌بنیان دنبال کنیم»	خبرگزاری مهر	هماهنگی بین‌بخشی و فناوری‌های نوین می‌تواند موجب افزایش تولید داخلی و تقویت امنیت غذایی شود

سیاست‌گذاری امنیت غذایی در ترکیه

سیاست‌گذاری امنیت غذایی ترکیه از ۱۹۲۵ با تأکید بر خودکفایی و اقداماتی مانند تأسیس ذراعت‌بانکسی و تعاونی‌ها آغاز شد و در دوره ۱۹۵۰-۱۹۸۰ با مکانیزاسیون، یارانه نهاده‌ها و حمایت‌های قیمتی، تولید افزایش یافت، هرچند بحران‌های دهه ۱۹۷۰ ناپرابری و بی‌ثباتی ایجاد کرد (Eraktan, 2008: 13). از دهه ۱۹۸۰ با سیاست‌های لیبرال تورگوت اوزال، حمایت دولتی کاهش یافت و آزادسازی تجاری، کاهش ارزش لیر و مشوق‌های صادراتی اجرا شد، اما نوسانات اقتصادی دهه ۱۹۹۰ ثبات امنیت غذایی را با چالش مواجه ساخت. در نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ با تشدید رویکرد صادرات‌محور، سرمایه‌گذاری خارجی از ۱,۳ درصد تولید ناخالص داخلی در ۱۹۹۵ به ۷,۲ درصد در ۱۹۹۶ افزایش یافت، هرچند این تحولات به کاهش نسبت صادرات به واردات نیز انجامید (Mosallanejad, 2011: 61). در سیاست‌گذاری امنیت غذایی ترکیه، با وجود کاهش نرخ گرسنگی از ۱۰,۱ درصد در سال ۲۰۰۰ به کمتر از ۵ درصد از ۲۰۰۷، کاهش ۱۴,۶۳ درصدی زمین‌های زراعی بین ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹ و رشد حدود ۲۰ درصد جمعیت چالش‌هایی برای تأمین غذا ایجاد کرده است (مرکز آمار ترکیه، ۲۰۲۱). همچنین کاهش نیروی کار کشاورزی و محدودیت‌های وارداتی به کاهش تولید داخلی و افزایش قیمت مواد غذایی انجامیده است (İpek, 2022: 197). از برنامه هشتم توسعه به بعد، با حذف حمایت‌های قیمتی در ۲۰۰۱ و اجرای نظام حمایت درآمدی از طریق ثبت‌نام کشاورزان و سپس پرداخت‌های مبتنی بر محصول در ۲۰۰۹، سیاست‌ها به سمت حمایت هدفمند، ملاحظات محیط‌زیستی و افزایش بهره‌وری در برنامه‌های ۲۰۱۳ و یازدهم توسعه سوق یافته است (Yiğenoğlu, 2022: 158). در این پژوهش، برای تحلیل سیاست‌گذاری امنیت غذایی ترکیه، مجموعه‌ای از مصاحبه‌ها و اسناد رسمی مقامات دولتی، کارشناسان و بخش خصوصی بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد که سیاست‌های ترکیه از خودکفایی ملی به سمت رویکردهای منطقه‌ای، فناوری‌محور و مبتنی بر همکاری‌های تجاری حرکت کرده است. در تحلیل داده‌های اسنادی، وحید کریشچی، وزیر کشاورزی و جنگلداری ترکیه، در نشست هفتم وزیران کشاورزی کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی (اگو) در تاشکند، به چالش‌های جهانی امنیت غذایی اشاره کرد. وی تأکید نمود: «مسئولیت اصلی ما این است که جهانی قابل زیست برای نسل‌های آینده به جا بگذاریم. در حالی که میلیون‌ها کودک از سوءتغذیه رنج می‌برند، میلیون‌ها نفر دیگر با چاقی دست به گریبان‌اند، و حدود یک‌سوم غذای تولیدشده در جهان به دلایل اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی هدر می‌رود.» (Anadolu Agency:2021). او با اشاره به پیامدهای جنگ روسیه و اوکراین تصریح کرد که این بحران‌ها، ناامنی غذایی جهانی را تشدید کرده و اهمیت همکاری‌های منطقه‌ای را دوچندان ساخته است. تحلیل این مصاحبه نشان می‌دهد که ترکیه، برخلاف رویکردهای صرفاً ملی‌گرا، امنیت غذایی را مسئله‌ای فراملی و وابسته به همکاری‌های چندجانبه، فناوری و پایداری زیست‌محیطی می‌داند. در ادامه، در نشست سطح‌بالای سازمان ملل متحد در آنکارا (۲۰۲۵)، زکی لونت گومروکچو، معاون وزیر

امور خارجه ترکیه، با تأکید بر ضرورت همگرایی جهانی در برابر بحران‌های غذایی اظهار داشت: «چالش‌های جهانی از جمله ناامنی غذایی و تغییر اقلیم، با اقدامات یک کشور قابل حل نیستند. راه‌حل‌ها باید جهانی و چندجانبه باشند» (UN Türkiye:2025). در همین نشست، رحمان نوردون، معاون اژانس همکاری و هماهنگی ترکیه (تیکا)، با اشاره به نقش ترکیه در دیپلماسی توسعه‌ای گفت: «از طریق همبستگی و همکاری عملی می‌توان توسعه را فراگیرتر ساخت و هیچ‌کس را در مسیر پیشرفت جا نگذاشت» (UN Türkiye:2025). تحلیل این داده‌ها نشان می‌دهد که ترکیه با تکیه بر همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، در حال گسترش دیپلماسی غذایی است؛ سیاستی که هدف آن، ترکیب توسعه کشاورزی با نفوذ منطقه‌ای و همکاری جنوب-جنوب است. در سطح سیاست‌های ملی، وزارت کشاورزی و جنگلداری ترکیه در «چهارمین کنفرانس شورای کشاورزی و جنگلداری» (آوریل ۲۰۲۵) مجموعه‌ای از ۸۶ تصمیم سیاستی را تحت عنوان «قرن ترکیه - قرن فراوانی» تصویب کرد. در بیانیه رسمی دولت آمده است: «هدف از این تصمیم‌ها، تبدیل اقتصاد کشاورزی ترکیه به بخشی رقابت‌پذیر، مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی و برخوردار از ساختار تولید مدرن است» (Oilworld:2025). به گفته‌ی رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه، اجرای این سیاست‌ها گامی اساسی برای «تقویت امنیت ملی و امنیت غذایی کشور» به شمار می‌رود. این سیاست‌ها بر سه محور کلیدی متمرکزند: افزایش بهره‌وری و تاب‌آوری در برابر تغییرات اقلیمی، پیوند میان امنیت ملی و امنیت غذایی، مدرن‌سازی زنجیره ارزش کشاورزی. این تحولات، نشانگر حرکت ترکیه از سیاست‌های مقطعی به سمت سیاستگذاری جامع و پایدار غذایی است. در حوزه آموزش و منابع انسانی نیز، رفعت حصارچکلی‌اوغلو، رئیس اتحادیه اتاق‌ها و بورس‌های کالایی ترکیه، در مراسم امضای «پروتکل همکاری در آموزش فنی و حرفه‌ای کشاورزی» (۲۰۲۵) تأکید کرد: «کشاورزی تنها ضامن امنیت غذایی کشور نیست، بلکه اشتغال ایجاد می‌کند، توسعه منطقه‌ای را تقویت می‌نماید و پایه اقتصاد چرخشی را شکل می‌دهد» (Sayfalar:2025). وی با هشدار نسبت به کمبود نیروی انسانی ماهر در بخش کشاورزی افزود: «کمبود نیروهای فنی آشنا با فناوری‌های نوین، به مانعی جدی برای بهره‌وری و رقابت‌پذیری تبدیل شده است» (Sayfalar:2025). این اظهارات نشان می‌دهد که ترکیه، امنیت غذایی را نه تنها به‌عنوان یک مسئله اقتصادی، بلکه به‌مثابه‌ی بخشی از راهبرد آموزش، اشتغال و توسعه انسانی در نظر گرفته است. از سوی دیگر، عمر بولات، وزیر تجارت ترکیه، با اشاره به رشد صادرات و تأثیر آن بر ثبات زنجیره تأمین غذایی گفت: «افزایش توان صادراتی ترکیه مستقیماً بر ثبات زنجیره تأمین مواد غذایی و امنیت ملی تأثیرگذار است» (Focus Business Türkiye:2025). به گفته او، توسعه صادرات دیجیتال و افزایش درآمدهای غیرنفتی، بستر لازم برای سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های کشاورزی و تولید داخلی را فراهم می‌کند. تحلیل محتوای این اظهارات نشان می‌دهد که سیاست‌های تجاری ترکیه در خدمت تقویت بنیان اقتصادی امنیت غذایی طراحی شده‌اند؛ به‌ویژه با هدف کاهش وابستگی به واردات و توسعه بازارهای صادراتی کشاورزی. در «دهمین کنفرانس بین‌المللی غلات» در آنکارا، گرسل ارباپ، رئیس انجمن تأمین‌کنندگان غلات ترکیه، با اشاره به اهمیت راهبردی کشاورزی گفت: «کشاورزی به اندازه‌ی انرژی و دفاع ملی استراتژیک شده است. تداوم بی‌توجهی به این بخش می‌تواند پیامدهای امنیتی برای کشور به همراه داشته باشد» (Miller Magazine:2025). وی با هشدار نسبت به کاهش صادرات آرد و نوسانات بازار غلات، بر ضرورت همکاری نزدیک میان بخش دولتی و خصوصی تأکید کرد. همچنین اسماعیل کمال‌اوغلو، کارشناس سیاست‌های کشاورزی، با اشاره به کمبود ذخایر و ضعف داده‌های آماری اظهار داشت: «بخش خصوصی تقریباً بدون ذخیره وارد فصل برداشت می‌شود؛ هزینه‌های بالای تأمین مالی و انبارداری مانع از ذخیره‌سازی بلندمدت است» (Miller Magazine:2025). تحلیل مصاحبه‌های اسنادی نشان می‌دهد امنیت غذایی در ترکیه بر منطق «چندسطحی و امنیت‌محور» استوار است؛ یعنی نه فقط یک موضوع کشاورزی، بلکه بخشی از امنیت ملی، توسعه اقتصادی و دیپلماسی منطقه‌ای تلقی می‌شود و سیاست‌گذاران آن را در پیوند با تاب‌آوری در برابر بحران‌های جهانی و همکاری‌های فراملی می‌بینند. در سطح میانی، سیاست‌های کشاورزی و تجاری این کشور بر افزایش بهره‌وری، مدرن‌سازی زنجیره ارزش، کاهش ضایعات و تقویت صادرات استوار است و امنیت غذایی از مسیر منطق بازار و ادغام در اقتصاد جهانی دنبال می‌شود. در سطح خرد نیز آموزش فنی، توسعه منابع انسانی و نقش بخش خصوصی برجسته است، هرچند ضعف داده‌ها، نوسانات بازار غلات و محدودیت ذخیره‌سازی همچنان چالش‌های ساختاری ایجاد می‌کند.

جدول ۴. خلاصه تحلیل مصاحبه‌های اسنادی مرتبط با سیاست‌گذاری امنیت غذایی در ترکیه (نگارنده)

نام فرد	منبع	تاریخ	مقام/سازمان	موضوع سخن	نقل قول مستقیم	تحلیل پیامد برای امنیت غذایی
وحید کریشچی (Vahit Kirişçi)	Anadolu Agency	۲۰۲۱	وزیر کشاورزی و جنگلداری ترکیه	چالش‌های جهانی و همکاری‌های منطقه‌ای در امنیت غذایی	«مسئولیت اصلی ما این است که جهانی قابل زیست برای نسل‌های آینده به جا بگذاریم»	تأکید بر مسئولیت بین‌المللی و لزوم همکاری چندجانبه برای مقابله با ناامنی غذایی و تغییرات اقلیمی
زکی لونت گومروکچو (Zeki Levent Gümrükçü)	UN Türkiye	۲۰۲۵	معاون وزیر امور خارجه ترکیه	چندجانبه‌گرایی و همکاری بین‌المللی برای امنیت غذایی	«هیچ کشوری به‌تنهایی قادر به مقابله با چالش‌های جهانی نیست... از صلح و توسعه پایدار گرفته تا امنیت غذایی، همه نیازمند همکاری جهانی‌اند»	پیوند امنیت غذایی با سیاست خارجی و چندجانبه‌گرایی؛ ارتقای نقش ترکیه به‌عنوان بازیگر منطقه‌ای در امنیت غذایی جهانی
رحمان نوردون (Rahman Nurdun)	UN Türkiye	۲۰۲۵	معاون آژانس همکاری و هماهنگی ترکیه (TİKA)	توسعه کشاورزی و همکاری‌های بین‌المللی	«از طریق همبستگی و همکاری عملی می‌توان توسعه را فراگیرتر ساخت و هیچ کس را در مسیر پیشرفت جا نگذاشت»	تأکید بر دیپلماسی غذایی و همکاری‌های فرامرزی برای تقویت زنجیره ارزش کشاورزی و توسعه پایدار
رفعت حصارچکلی‌اوغلو (Rifat Hisarcıkhoğlu)	Sayfalar	۲۰۲۵	رئیس اتحادیه اتاق‌ها و بورس‌های کالایی ترکیه (TOBB)	آموزش فنی و مهارتی در کشاورزی برای ارتقای بهره‌وری	«کشاورزی تنها ضامن امنیت غذایی کشور نیست، بلکه اشتغال ایجاد می‌کند و پایه اقتصاد چرخشی را شکل می‌دهد»	توسعه سرمایه انسانی و آموزش مهارت‌های فنی به‌عنوان عامل کلیدی برای پایداری و رقابت‌پذیری بخش کشاورزی
یوسف تکین (Yusuf Tekin)	Sayfalar	۲۰۲۵	وزیر آموزش ملی ترکیه	تربیت نیروی انسانی متخصص برای بخش کشاورزی	«وزارت آموزش ملی به‌تنهایی نمی‌تواند بار آموزش کشور را بر دوش بکشد؛ مشارکت نهادهای مدنی و بخش خصوصی ضروری است»	مشارکت میان آموزش و صنعت کشاورزی زمینه‌ساز افزایش بهره‌وری و امنیت غذایی پایدار
گرسل ارباب (Gürsel Erbab)	Miller Magazine	۲۰۲۵	رئیس انجمن تأمین‌کنندگان غلات ترکیه (HUBUDER)	تهدیدات امنیت غذایی و نوسانات بازار غلات	«کشاورزی به اندازه‌ی انرژی و دفاع ملی استراتژیک شده است»	تبیین کشاورزی به‌عنوان مؤلفه‌ای از امنیت ملی؛ ضرورت حفظ تولید داخلی و مدیریت منابع غلات
طیفون کلیچ (Tayfun Kılıç)	Miller Magazine	۲۰۲۵	معاون مدیرکل صادرات وزارت تجارت ترکیه	رقابت‌پذیری در بخش غلات و ارزش افزوده محصولات	«رقابت از طریق تمایز و کارکرد محصول به‌دست می‌آید، نه صرفاً هزینه پایین»	تغییر رویکرد از کمیت‌گرایی به تولید کیفی و پایدار در سیاست‌گذاری غذایی
مسعود چاکماک (Mesut Çakmak)	Miller Magazine	۲۰۲۵	رئیس فدراسیون صنعتگران آرد ترکیه (TUSAF)	ضعف داده‌ها و مدیریت در	«یکی از جدی‌ترین مشکلات این بخش،	کمبود داده‌های دقیق مانع از سیاست‌گذاری مؤثر در ذخایر

نام فرد	منبع	تاریخ	مقام/سازمان	موضوع سخن	نقل قول مستقیم	تحلیل پیامد برای امنیت غذایی
				سیاستگذاری کشاورزی	نبود داده‌های دقیق و به‌روز است»	غله و تهدیدی برای امنیت غذایی است
اسماعیل کمال‌اوغلو (İsmail Kemaloğlu)	Miller Magazine	۲۰۲۵	کارشناس سیاست‌های کشاورزی و مؤسس مرکز IK Tarım Üssü	کاهش تولید گندم و تهدید پایداری بازار غذا	«بخش خصوصی تقریباً بدون ذخیره وارد فصل برداشت می‌شود... هزینه‌های بالای تأمین مالی مانع ذخیره‌سازی بلندمدت شده است»	ضعف ذخایر استراتژیک و نوسانات بازار غلات می‌تواند توازن بازار و امنیت غذایی داخلی را مختل کند
عمر بولات (Ömer Bolat)	Anadolu Ajansı	۲۰۲۵	وزیر تجارت ترکیه	رشد اقتصادی و صادرات کشاورزی در پیوند با امنیت غذایی	«صادرات محصولات کشاورزی به ۳۲,۵ میلیارد دلار رسیده است و این نشان از جایگاه کلیدی کشاورزی در اقتصاد ملی دارد»	رشد صادرات کشاورزی و افزایش درآمدهای غیرنفتی به‌عنوان پشتوانه مالی امنیت غذایی و کاهش وابستگی وارداتی

همچنین برنامه توسعه یازدهم ترکیه (۲۰۱۹-۲۰۲۳) بر مدیریت ذخایر غذایی، کاهش اتلاف در زنجیره تأمین و افزایش آگاهی مصرف‌کنندگان تأکید دارد و هم‌زمان اصلاح نظام مالکیت اراضی برای افزایش بهره‌وری دنبال می‌شود. از سال ۲۰۱۸ نیز با همکاری وزارت کشاورزی و فائو گروه کاری کاهش اتلاف غذا و کمپین «غذا خود را نجات دهید» اجرا شده است (FAO, 2020: 5). ترکیه با توسعه کشاورزی هوشمند، آبیاری نوین و دیجیتالی‌سازی و همکاری‌های منطقه‌ای تلاش کرده امنیت غذایی را تقویت کند. با وجود اصلاحات اقتصادی و افزایش ۳۶ درصدی یارانه‌های کشاورزی در ۲۰۲۱-۲۰۲۳، چالش‌هایی مانند کاهش اراضی کشاورزی، نوسان عرضه و ضعف در اجرای قوانین غذایی همچنان باقی است (Direk, 2025).

مقایسه سیاستگذاری امنیت غذایی در ایران و ترکیه

مقایسه سیاستگذاری امنیت غذایی در ایران و ترکیه به‌خوبی نمایانگر چالش‌ها و فرصت‌های هر یک از این کشورها است. این مقایسه با توجه به شاخص‌های مختلف امنیت غذایی، می‌تواند به درک بهتر وضعیت موجود و نیاز به اصلاحات در سیاستگذاری‌های مربوطه کمک کند. نرخ سوء تغذیه یکی از شاخص‌های کلیدی در ارزیابی امنیت غذایی است. در سال ۲۰۲۱، نرخ سوء تغذیه در ایران به ۴,۸ درصد افزایش یافته است که نشان‌دهنده ناکامی در تحقق اهداف کاهش سوء تغذیه است. این وضعیت به نبود دسترسی کافی به مواد غذایی مغذی و سالم مرتبط است. در مقابل، ترکیه با نرخ سوء تغذیه ۲,۳ درصد، به‌عنوان یک کشور موفق در بهبود وضعیت تغذیه و امنیت غذایی شناخته می‌شود. این اختلاف در نرخ سوء تغذیه به وضوح بیانگر موفقیت ترکیه در اجرای سیاست‌های مؤثر و برنامه‌های تغذیه‌ای است. وابستگی به واردات مواد غذایی نیز یک شاخص مهم دیگر است. ایران با واردات حدود ۷۰ درصد از غلات و ۵۰ درصد از روغن‌های خوراکی، به شدت به بازارهای جهانی وابسته است. این وابستگی به ویژه در شرایط تحریم و نوسانات قیمت جهانی به آسیب‌پذیری کشور دامن می‌زند. دولت اقدام به سیاست واردات استراتژیک محصولات کشاورزی نمود که در این سیاست، برای تأمین امنیت غذایی در زمان کمبود داخلی، دولت اقدام به واردات کالاهای اساسی مانند غلات، برنج و دانه‌های روغنی می‌کند. این سیاست که توسط شرکت بازرگانی دولتی ایران اجرا می‌شود، اگرچه نقش مهمی در تأمین نیاز بازار دارد، اما وابستگی به بازار جهانی و افزایش کسری تراز تجاری کشاورزی را به دنبال دارد. در ترکیه، در حالی که

وابستگی به واردات نیز وجود دارد، این کشور تلاش کرده است تا با سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های کشاورزی و تکنولوژی‌های نوین، وابستگی کمتری به واردات داشته باشد. ترکیه از طریق سیاست نوآوری و دیجیتالی‌سازی در کشاورزی به بهبود بهره‌وری و کاهش ضایعات، شامل توسعه کشاورزی هوشمند، به‌کارگیری سیستم‌های آبیاری نوین و استفاده از داده‌های ماهواره‌ای پرداخته است که اجرای آن با مشارکت وزارت صنعت و فناوری و وزارت جهاد کشاورزی انجام می‌شود، اما برای اثربخشی پایدار، نیازمند سرمایه‌گذاری مستمر و زیرساخت‌های فناورانه است. بر اساس آمارها، ترکیه در سال ۲۰۲۱ حدود ۳۵ درصد از نیاز غذایی خود را از طریق واردات تأمین کرده است. این بهبود در تولید داخلی، نتیجه سیاست‌های حمایتی دولت و سرمایه‌گذاری در کشاورزی پایدار است. ترکیه از طریق سیاست حمایت‌های مبتنی بر بازار در بخش کشاورزی، با استفاده از ابزارهایی مانند یارانه‌های مشروط، بیمه محصولات، و تشویق تولید صادرات‌محور، به دنبال بهبود رقابت‌پذیری کشاورزان و افزایش صادرات محصولات کشاورزی است. اجرای آن توسط وزارت دارایی، بانک کشاورزی و وزارت جهاد کشاورزی صورت می‌گیرد. سطح دسترسی به غذا نیز یکی دیگر از شاخص‌های مهم امنیت غذایی است. در ایران، با وجود شبکه‌های توزیع متعدد، بسیاری از خانوارها به‌ویژه در مناطق حاشیه‌ای و روستایی، به دلیل مشکلات اقتصادی و ناپایداری اقتصادی، به غذاهای سالم و متنوع دسترسی کافی ندارند. حدود ۲۵ درصد از خانوارهای ایرانی در مناطق روستایی به ناامنی غذایی دچار هستند. دولت در این زمینه اقدام به سیاست توسعه روستایی در چارچوب امنیت غذایی نمود. این سیاست با هدف افزایش اشتغال، کاهش مهاجرت از روستاها و ارتقای تولید داخلی اجرا می‌شود و بر توانمندسازی روستاها تمرکز دارد. نهادهایی مانند بنیاد مسکن، وزارت جهاد کشاورزی و استانداری‌ها در اجرای آن نقش دارند؛ با وجود کاهش نسبی مهاجرت، ضعف در زیرساخت‌ها و زنجیره ارزش محصولات همچنان از چالش‌های اصلی آن است. تحلیل مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که ایران و ترکیه در سیاست‌گذاری امنیت غذایی رویکردهای متفاوتی اتخاذ کرده‌اند. در ایران، سیاست‌های امنیت غذایی عمدتاً بر خودکفایی و حمایت کوتاه‌مدت متمرکز است. وزیر جهاد کشاورزی بر بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، سرمایه‌گذاری پایدار و افزایش بهره‌وری تأکید کرده و معاون اول رئیس‌جمهور نیز فناوری‌های نوین و شرکت‌های دانش‌بنیان را محور ارتقای امنیت غذایی دانسته است. با این حال، کارشناسان امنیت غذایی مانند رضا زاهدی و سایر پژوهشگران، سیاست‌های مداخله‌گرانه و ناپایدار دولت، به ویژه ارز ترجیحی و واردات استراتژیک، را عامل کاهش انگیزه تولیدکنندگان داخلی و وابستگی بیشتر به واردات می‌دانند. همچنین ضعف هماهنگی بین نهادها و نبود برنامه‌ریزی بلندمدت، پایداری امنیت غذایی را محدود کرده است. در مقابل، ترکیه امنیت غذایی را مسئله‌ای چندبعدی و فراملی می‌بیند که با ترکیب فناوری، آموزش، توسعه بازار و همکاری‌های بین‌المللی مدیریت می‌شود. وزیر کشاورزی ترکیه و سایر مقامات بر افزایش بهره‌وری، کاهش ضایعات غذایی، تاب‌آوری سیستم غذایی در برابر بحران‌ها و تقویت صادرات تأکید دارند. اقدامات عملی شامل اصلاح نظام مالکیت اراضی، دیجیتالی‌سازی کشاورزی، آموزش فنی و حرفه‌ای، و کمپین‌های عمومی برای کاهش هدررفت غذا است. همچنین ترکیه با توسعه دیپلماسی غذایی منطقه‌ای و همکاری جنوب-جنوب، امنیت غذایی را با منطق توسعه پایدار و تأمین منابع بلندمدت پیوند داده است. بنابراین، ایران رویکردی داخلی و حمایتی دارد که هنوز با چالش‌های ساختاری و ناپایداری برنامه‌ها مواجه است، در حالی که ترکیه رویکردی جامع، بازارمحور و منطقه‌ای اتخاذ کرده که به ارتقای تاب‌آوری، بهره‌وری و امنیت غذایی چندبعدی منجر شده است. هر دو کشور برای تحقق اهداف بلندمدت نیازمند سرمایه‌گذاری مستمر، هماهنگی نهادی و توسعه زیرساخت‌ها هستند، اما تمرکز ایران بر اصلاح ساختار اقتصادی و افزایش تولید داخلی است و تمرکز ترکیه بر مدیریت منابع و بهره‌گیری از تجارب بین‌المللی.

جدول ۵. مقایسه شاخص‌ها و راهبردهای سیاستگذاری امنیت غذایی در ایران و ترکیه

معیار / زیرمعیار	ایران	ترکیه	تحلیل و پیامدها
سوء تغذیه	نرخ سوء تغذیه ۴٫۸ درصد در ۲۰۲۱ (FAO, 2021)	نرخ سوء تغذیه ۲٫۳ درصد در ۲۰۲۱ (FAO, 2021)	ایران با افزایش سوء تغذیه مواجه است؛ نشان‌دهنده ناکامی در دسترسی پایدار به مواد مغذی. ترکیه موفقیت نسبی در کاهش سوء تغذیه داشته و سیاست‌ها مؤثر عمل کرده‌اند.
وابستگی به واردات	غلات ۷۰~ درصد، روغن خوراکی ۵۰~ درصد، واردات استراتژیک توسط شرکت بازرگانی دولتی (وزارت جهاد کشاورزی، ۲۰۲۱)	حدود ۳۵ درصد نیاز غذایی از طریق واردات (Turkish Statistical Institute, 2021)	ایران آسیب‌پذیر در برابر تحریم و نوسانات قیمت جهانی است. ترکیه با سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و فناوری نوین، وابستگی را کاهش داده است.
بهره‌وری و فناوری	استفاده محدود از فناوری نوین، تمرکز بر خودکفایی، شرکت‌های دانش‌بنیان در حال توسعه (عارف، ۱۴۰۴)	دیجیتالی‌سازی کشاورزی، آبیاری نوین، کشاورزی هوشمند، داده‌های ماهواره‌ای (وزارت کشاورزی ترکیه، ۲۰۲۵)	ترکیه بهره‌وری و تاب‌آوری خود را افزایش داده است؛ ایران هنوز در مرحله گذار و محدود به سیاست‌های کوتاه‌مدت است.
توسعه پایدار و منابع طبیعی	ضعف برنامه‌ریزی مبتنی بر داده، فشار بر منابع آب و خاک (شفیعی، ۱۴۰۴)	سیاست‌های تاب‌آوری در برابر تغییرات اقلیمی و توسعه پایدار (کریشچی، ۲۰۲۱)	ایران هنوز با مشکلات ساختاری و ناپایداری سیاست‌ها مواجه است. ترکیه با رویکرد محیط‌زیستی و چندجانبه، تاب‌آوری بیشتری دارد.
سیاست‌های حمایتی و مداخله‌گرانه	ارز ترجیحی و واردات استراتژیک باعث کاهش انگیزه تولیدکننده و وابستگی به واردات (زاهدی، ۱۴۰۴)	یارانه‌های مشروط، بیمه محصولات، تشویق تولید صادرات‌محور (وزارت دارایی و وزارت جهاد کشاورزی ترکیه، ۲۰۲۵)	ایران با سیاست‌های کوتاه‌مدت مواجه است؛ ترکیه از سیاست‌های بازارمحور و تشویقی استفاده می‌کند که بهره‌وری و صادرات را افزایش می‌دهد.
دسترسی به غذا	۲۵ درصد خانوارهای روستایی با ناامنی غذایی مواجهند؛ سیاست توسعه روستایی (وزارت جهاد کشاورزی و بنیاد مسکن، ۲۰۲۱)	دسترسی گسترده‌تر، کاهش ضایعات غذایی، کمپین‌های عمومی و آموزش (حصارچکلی‌اوغلو، ۲۰۲۵)	ایران مشکلات اقتصادی و زیرساختی دارد؛ ترکیه با آموزش، فناوری و کاهش ضایعات دسترسی پایدارتر ایجاد کرده است.
دیپلماسی و همکاری بین‌المللی	محدود به سیاست‌های داخلی و حمایت کوتاه‌مدت (مصاحبه‌ها، ۱۴۰۴)	دیپلماسی غذایی منطقه‌ای و همکاری جنوب-جنوب، مشارکت در سازمان‌های بین‌المللی (نوردون، ۲۰۲۵)	ایران رویکرد داخلی دارد؛ ترکیه رویکرد فراملی و منطقه‌ای برای امنیت غذایی پایدار اتخاذ کرده است.
آموزش و منابع انسانی	تمرکز محدود بر توسعه ظرفیت‌های انسانی در کشاورزی (مصاحبه‌ها، ۱۴۰۴)	آموزش فنی و حرفه‌ای، توسعه نیروی کار ماهر، اقتصاد چرخشی (حصارچکلی‌اوغلو، ۲۰۲۵)	ترکیه با تقویت منابع انسانی و آموزش، تاب‌آوری و بهره‌وری را ارتقا داده است؛ ایران نیازمند سرمایه‌گذاری بیشتر در این حوزه است.
بازار و صادرات	تمرکز بر تولید داخلی، صادرات محدود و آسیب‌پذیر (مصاحبه‌ها، ۱۴۰۴)	توسعه صادرات دیجیتال و افزایش درآمد غیرنفتی، کاهش وابستگی به واردات (بولات، ۲۰۲۵)	ترکیه امنیت غذایی را با ثبات بازار و صادرات تقویت می‌کند؛ ایران هنوز نتوانسته بازارهای صادراتی را تقویت نماید.
سرمایه‌گذاری و تأمین مالی	سرمایه‌گذاری محدود دولتی و مشکلات تأمین مالی بخش خصوصی (مصاحبه‌ها، ۱۴۰۴)	سرمایه‌گذاری پایدار در کشاورزی، همکاری بانک‌ها و بخش خصوصی، جذب سرمایه داخلی و خارجی (کریشچی، ۲۰۲۱)	ترکیه با تأمین مالی پایدار، رشد بخش کشاورزی و امنیت غذایی را تقویت کرده است؛ ایران نیازمند جذب سرمایه و حمایت بلندمدت است.
زیرساخت‌های لجستیک و ذخیره‌سازی	ضعف در انبارداری، ذخیره‌سازی کوتاه‌مدت، هزینه‌های بالای تأمین مالی (کمال‌اوغلو، ۲۰۲۵)	سیستم‌های مدرن انبارداری و مدیریت زنجیره تأمین، کاهش ضایعات (اریاب، ۲۰۲۵)	ترکیه تاب‌آوری و پایداری زنجیره تأمین را ارتقا داده؛ ایران هنوز با محدودیت‌های لجستیکی مواجه است.
نوآوری در زنجیره ارزش غذایی	تمرکز محدود بر نوآوری، تولید و فرآوری داخلی (مصاحبه‌ها، ۱۴۰۴)	توسعه نوآوری در فرآوری، زنجیره ارزش و تکنولوژی‌های دیجیتال (وزارت کشاورزی ترکیه، ۲۰۲۵)	ترکیه ارزش افزوده بیشتری ایجاد می‌کند و تولید پایدار را تقویت می‌کند؛ ایران نیازمند گسترش نوآوری است.

معیار / زیرمعیار	ایران	ترکیه	تحلیل و پیامدها
هماهنگی نهادی و حکمرانی	نبود هماهنگی بین نهادها، ضعف برنامه‌ریزی بلندمدت (شفیعی، ۱۴۰۴)	هماهنگی بین وزارتخانه‌ها، بخش خصوصی و سازمان‌های بین‌المللی، حکمرانی یکپارچه (وزارت کشاورزی ترکیه، ۲۰۲۵)	ترکیه با حکمرانی یکپارچه، اثربخشی سیاست‌ها را افزایش داده است؛ ایران با چالش‌های نهادی مواجه است.
پایش و ارزیابی سیاست‌ها	نظارت محدود، داده‌ها پراکنده و بدون اصلاحات بلندمدت (مصاحبه‌ها، ۱۴۰۴)	سیستم‌های پایش پیشرفته، جمع‌آوری داده‌ها و اصلاح سیاست‌ها مبتنی بر شواهد (وزارت کشاورزی ترکیه، ۲۰۲۵)	ایران نیازمند سیستم‌های پایش منسجم برای بهبود اثربخشی سیاست‌هاست؛ ترکیه قادر به اصلاح سریع سیاست‌هاست.
تعامل با بخش خصوصی و تعاونی‌ها	مشارکت محدود، تسهیلات مالی ناکافی، کشاورزان بدون انگیزه کافی (مصاحبه‌ها، ۱۴۰۴)	همکاری نزدیک با تعاونی‌ها و بخش خصوصی، تسهیلات و حمایت‌های مشروط (بولات، ۲۰۲۵)	ترکیه با مشارکت فعال بخش خصوصی و تعاونی‌ها، بهره‌وری و تولید پایدار را تقویت کرده است؛ ایران نیازمند سیاست‌های تشویقی است.
مدیریت بحران و تاب‌آوری	سیاست‌های اضطراری کوتاه‌مدت، آمادگی محدود در برابر خشکسالی و نوسانات قیمت (زاهدی، ۱۴۰۴)	برنامه‌های مدیریت بحران، ذخایر استراتژیک، تاب‌آوری در برابر تغییرات اقلیمی و شوک‌های بازار (کریشچی، ۲۰۲۱)	ایران با نوسانات شدید بازار و کمبود منابع مواجه است؛ ترکیه تاب‌آوری بالاتری دارد.
حمایت از کشاورزی کوچک و خانوادگی	حمایت ناقص، نبود برنامه‌های هدفمند برای کشاورزان خرد (شفیعی، ۱۴۰۴)	سیاست‌های حمایتی برای کشاورزان کوچک، بیمه محصولات و آموزش فنی (حصارچکلی‌اوغلو، ۲۰۲۵)	ترکیه با تمرکز بر کشاورزان خرد، امنیت غذایی محلی و توسعه پایدار را تقویت کرده است؛ ایران نیازمند برنامه‌ریزی هدفمندتر است.
نتیجه کلی سیاست‌گذاری	رویکرد داخلی و حمایتی، با چالش‌های ساختاری و ناپایداری برنامه‌ها	رویکرد جامع، بازارمحور و منطقه‌ای، ارتقای تاب‌آوری، بهره‌وری و امنیت غذایی چندبعدی	ایران نیازمند اصلاحات ساختاری و هماهنگی نهادی است؛ ترکیه مدل موفق‌تری برای سیاست‌گذاری جامع و پایدار ارائه داده است.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری امنیت غذایی در ایران و ترکیه، بازتابی از تفاوت در ساختارهای سیاسی، اقتصادی و نوع نگاه هر کشور به مفهوم «امنیت» است، که ترکیه توانسته است امنیت غذایی را از سطح ملی فراتر برده و در قالب امنیت منطقه‌ای و انسانی بازتعریف کند. این کشور با تکیه بر دیپلماسی غذایی، فناوری‌های نوین، آموزش فنی و حرفه‌ای و همکاری‌های بین‌المللی، به سمت سیاست‌گذاری چندسطحی و بازارمحور حرکت کرده است. ترکیه امنیت غذایی را نه فقط به‌عنوان موضوعی اقتصادی، بلکه به‌مثابه مؤلفه‌ای از امنیت ملی و توسعه پایدار در نظر گرفته و میان بخش کشاورزی، تجارت و سیاست خارجی پیوند برقرار کرده است. در مقابل، سیاست‌گذاری امنیت غذایی در ایران همچنان ماهیتی درون‌گرا، حمایتی و مبتنی بر خودکفایی دارد. هرچند مقامات ایرانی در مصاحبه‌ها بر استفاده از فناوری، سرمایه‌گذاری پایدار و نقش شرکت‌های دانش‌بنیان تأکید داشته‌اند، اما چالش‌هایی نظیر مداخلات کوتاه‌مدت، ناهماهنگی نهادی، وابستگی به واردات و ضعف در نظام داده‌محور، تحقق‌پذیری امنیت غذایی را محدود ساخته است. بر این اساس؛ می‌توان گفت که ایران در مرحله گذار از «امنیت غذایی کمی» به سوی «امنیت غذایی کیفی و پایدار» قرار دارد، در حالی که ترکیه با اتخاذ رویکردی جامع و منطقه‌گرا توانسته است میان توسعه اقتصادی، تاب‌آوری اقلیمی و امنیت غذایی پیوندی مؤثر ایجاد کند. بر این اساس، تقویت حکمرانی داده‌محور، ارتقای بهره‌وری، تنوع‌بخشی به منابع تأمین غذا، و گسترش همکاری‌های فراملی می‌تواند مسیر دستیابی به امنیت غذایی پایدار در ایران را هموارتر سازد.

متن حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع است.

References

1. Ağaçayak, Tuğba, (2018), "Water and food security in Turkey in a changing climate", Istanbul Policy Center, <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/Document/water-and-food-security-in-turkey-in-a-changing-climate-c8fee5/water-and-food-security-in-turkey-in-a-changing-climate-c8fee5.pdf>
2. Al-Saidi, Mohammad, (2022), "Caught off guard and beaten: The Ukraine war and food security in the Middle East", Front. Nutr. 10:983346. doi: 10.3389/fnut.2023.983346\
3. Anadolu Agency. (2021), Turkish agriculture minister urges joint action to tackle food insecurity, <https://www.aa.com.tr/en/turkiye/turkish-agriculture-minister-urges-joint-action-to-tackle-food-insecurity/2631405#>
4. Anadolu Ajansı, (2025), "Türkiye's GDP to exceed \$1.4T at end-2025, trade minister says", <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkiyes-gdp-to-exceed-14t-at-end-2025-trade-minister-says/3654599>
5. Amiraslani, Farshad, (2023), "Food-energy-water nexus in Iran over the last two centuries: A food secure future?" Energy Nexus, <https://doi.org/10.1016/j.nexus.2023.100189>
6. Abdollahi, Zahra, (2018), "Nutrition and food security policy in the Islamic Republic of Iran: Situation analysis and roadmap towards 2021", Eastern Mediterranean health journal, DOI:10.26719/2018.24.2.177, pp 177-188
7. Akbarpour Almesh Joqi, Ali, (2022), "Policy Framework for the Impacts of the Coronavirus on Food Insecurity and Migration Status: A Conceptual Structural Gap Framework," Geography and Human Relations, Vol. 5, No. 2. {In Persian}
8. Barahim Mazari, Foudhil, (2023), "Iran's agricultural policy and the food security conundrum", Journal for Iranian Studies - Year, Issue 18, pp. 67-82
9. Behlouli, Hamid, (2022), "Food Security and Nutrition Policies in the World and Iran: Considering the Impact of COVID-19 Pandemic Challenges," Journal of Culture and Health Promotion, Academy of Medical Sciences, 6th Period. {In Persian}
10. Barati, A.A.; Kalantari, K.; Gholabifar, J.; Zhoolideh, M. (2024). Food Security among Rural Communities: Insights from Iran. World 2024, 5, 737–750. <https://doi.org/10.3390/world5030038>
11. Behzadifar, Meysam, (2016), "Prevalence of food insecurity in Iran: a Systemic Review and Meta-Analysis", Archives of Iranian Medicine, Volume 19.
12. Dekhordi, Ali Mobini, (2005), "A New Approach to Choosing the Best Strategic Option for Food Security in the Islamic Republic of Iran," Agricultural Economics and Development, Year 13, No. 51. {In Persian}
13. Direk, Mithat, (2025), "Turkey's Role in Global Food Security Crisis", The Agricultural Economist, <https://agrieconomist.com/turkeys-role-in-global-food-security-crisis>
14. Dekhordi, Ali Mobini, (2017), "The Approach of Food Security of the Islamic Republic of Iran from the Perspective of the Jurisprudential Authority and the Constitution," Quarterly Journal of National Security, Year 7, No. 4. {In Persian}
15. Mobini Dehkordi (2005). A New Approach to Selecting the Best Strategic Option for Food Security in the Islamic Republic of Iran. Agricultural Economics and Development, 13(3), 15–34.
16. Emami, Mohammad, Shargh Newspaper, (2025), "Significant Distance from the Goals of the 2025 Vision Document and Challenges Facing the 14th Government Regarding Food Security in Iran," <https://www.sharghdaily.com/%D8%A8%D8%AE%D8%B4-%D8%B1%D9%88%D8%B2%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87-100/942485-> {In Persian}
17. European Commission. (2024). Report on Food Safety and Agricultural Trade between EU and Turkey. Retrieved from <https://ec.europa.eu/info/agriculture>
18. Eraktan, Gülcan, (2008), "Turkey and the Global Food Crisis", Avrasya Bir Foundation I Center for Eurasian Strategic Studies, Turkey_and_Global_Food_Crisis.pdf
19. FAO, (2023), "Global food security challenges and its drivers: Conflicts and wars in Ukraine and other countries, slowdowns and downturns, and climate change", <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/6c979c11-4d0a-4bab-b417-9817e9dfb1fa/content>
20. Focus Business Türkiye, (2025), "Türkiye's Exports Hit 2nd-Highest March Figure On Record", <https://www.trade.gov.tr/data/67fd0ff513b8767308ed024c/FBT%20March%202025.pdf>
21. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. (2023). The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Urbanization, agri food systems transformation and healthy diets across the rural–urban continuum. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/cc3017en>.
22. FAO. (2020). Turkey's National Strategy Document On Prevention, Reduction And Monitoring Of Food Loss And Waste And Its Action Plan. Ankara.
23. Egtesad Rava (2025). "The Alarm Bell of Food Security in Iran." Available at: <https://eghtesadrava.com/778-زنگ-خطر> [in Persian]
24. Food System Dialogue, (2021), "towards sustainable food systems national pathway of turkey", <https://summitdialogues.org/wp>
25. Ghalibaf, Mohammad Bagher, (2022), "Stability of Food Security in Iran; Challenges and Ways Forward: A Narrative Review", Iran J Public Health, Vol. 51, No.12, pp.2654-2663.
26. Gholipour, Yaser, (2022), "Analysis of Iran's Development Policies and Programs with Emphasis on Urban Sustainable Food Security," Quarterly Journal of Geography and Environmental Sustainability, 2022. {In Persian}
27. Gholami, M. (2023), "Climate Change, Food System, and Food Security in Iran", J. Agr. Sci. Tech. Vol. 25(1): 1-17
28. Havas, K., & Salman, M. (2011). Food security: its components and challenges. International Journal of food safety, nutrition and public health, 4(1), 4-11.
29. İpek, Özlem, (2022), "The Dynamics of Household Food Insecurity in Turkey", DOI: 10.17233/sosyoekonomi.2022.03.10.
30. ILNA News Agency (2025). "Food Security Is a National and Strategic Necessity / Self-Sufficiency Is a Fundamental Principle in the Country's Policies." Available at: <https://www.ilna.ir/۱۷۰۰۰۸۲/۴-بخش-اقتصادی-> [in Persian]
31. Joulaei, Hassan, (2023), "Food insecurity status and its contributing factors in slums' dwellers of southwest Iran, 2021: a cross-sectional study", Archives of Public Health ,81:38 <https://doi.org/10.1186/s13690-023-01049-8>
32. Jafarvand, Elnaz, (2022), "Global and Iran's Food Security Threats", Journal of Culture and Health Promotion, Academy of Medical Sciences, Sixth Volume, Issue No. 3, pp. 443–451. {In Persian}

33. Keskin, Berkay, (2022), "Is there a perfect way for food security measurement? Evaluation for Turkey", Progress in Nutrition; Vol. 24, N. 1: e2022007 DOI 10.23751/pn.v24i1.11758
34. Khajavi, Peyman, (2016), "Examining Issues and Problems of Water, Soil, and Food Security Policy in Iran," Quarterly Journal of Strategic Studies in Public Policy, 6th Period, No. 2. {In Persian}
35. Khaki, Shilan, "Explaining the Dimensions of the Security Components of Turkey's GAP Project from the Copenhagen School Perspective," Quarterly Journal of Fundamental and Applied Studies in the Islamic World, Year 5, No. 18. {In Persian}
36. Kerlinger, F.N. (1986). Foundations of behavioural research (3rd ed), New York: Holt, Rinehart and Winston.
37. Ministry of Agriculture and Food Security, (2023), "Food Security Policy", Republic of Malawi, <https://faolex.fao.org/docs/pdf/mlw159069.pdf>
38. Mehr News Agency (2025). "Review and Implementation of Food Security Enhancement Plans in the Presence of Aref." Available at: <https://www.mehrnews.com/news/6583736/بررسی> [in Persian]
39. Michel, David, (2019), "Iran's troubled quest for food self-sufficiency", Atlantic Council, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-s-troubled-quest-for-food-self-sufficiency/>
40. Millermagazine, (2025), "Turkey faces wheat production decline and flour export challenges", <https://millermagazine.com/blog/turkey-faces-wheat-production-decline-and-flour-export-challenges-6236>
41. Mosallanejad, A. (2011). The role of government in Turkey's economic development during the last three decades. Iranian Journal of Social Development Studies, 4(2), 55-79.
42. Naderi, Mohammad, (2023), "Impacts of Turkey's Dam Construction on Iran's National Security," Scientific Quarterly of National Security, Year 13, No. 50, pp. 155-184. {In Persian}
43. Nasri Fakhrdavid, Sedigh, (1403), "Explaining the Role of Food Security in Iran-Iraq Water Relations", Journal of Fundamental and Applied Studies of the Islamic World, Sixth Year, Issue No. 19, pp. 291-321. {In Persian}.
44. Nosratabadi, Saeed, (2021), "The Future of Food Supply in the Middle East: Case Studies of Iran, Turkey and Iraq", Ph.D. Thesis, Gödöllő, Hungary.
45. Nachmias, D. & Nachmias, C. (1976), content analysis. In Research methods in the social sciences (pp.132-139), UK: Edward Arnold.
46. OECD. (2024). Agricultural Policy Review: Turkey. Retrieved from <https://www.oecd.org/agriculture/turkey>
47. Oilworld, (2025), "Turkey sets its agricultural priorities for the next 5 years", <https://ukragroconsult.com/en/news/turkey-sets-its-agricultural-priorities-for-the-next-5-years/>
48. Prasad, B. D. (2008). Content analysis. Research methods for social work, 5(20), 69-80.
49. Pekcan, Gülden, (2006), "Food and nutrition policies: What's being done in Turkey", Public health nutrition. 9. 158-62. DOI:10.1079/PHN2005939
50. Sheikhi, Abdolmohammad, (2016), "Food Security Indicators with an Approach to Passive Defense," Tehran, National Passive Defense Organization, Economic Defense Headquarters. {In Persian}
51. SNN (Student News Network) (2025). "True Self-Sufficiency and Ensuring Food Security Is the Only Way, Not a Choice." Available at: <https://cdrf.ir/post/1764/خودکفایی-واقعی-و> [in Persian]
52. Sadeghi Fasayi, Soheila (2015). "Methodological Foundations of Documentary Research in the Social Sciences." Rahbord-e Farhang Quarterly, No. 29, pp. 61-91. [in Persian]
53. Sadeghi, Seyed Shamseddin, (2016), "Analysis of the Dimensions of State Security in Iran in the 21st Century," Quarterly Journal of Government Studies, Faculty of Law and Political Science, Year 2, No. 5. {In Persian}
54. Sayfalar, (2025), "TOBB and MEB signed a cooperation protocol "for the agricultural sector", <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Eng/Detay.php?rid=32009&lst=MansetListesi>
55. Tasnim News Agency (2023). "From Zero to One Hundred: The Issue of 'Food Security.'" Available at: <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1402/10/10/3014321/صفر-> [in Persian]
56. Ünal, Gün, (2023), "Concerns for food security in the Mediterranean and Türkiye", volume 21 number 4,
57. United Nations in Türkiye, (2025), "The United Nations at 80: Türkiye's Enduring Support for Multilateralism Highlighted at High-Level Panel", <https://turkiye.un.org/en/303806-united-nations-80-t%C3%BCrkiye%E2%80%99s-enduring-support-multilateralism-highlighted-high-level-panel>
58. World Bank. (2024). Turkey's Economic Outlook: Inflation and Food Security Challenges. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/country/turkey/publication>
59. Yiğenoğlu, Kaan, (2022), "The Importance of Policy Coherence for Turkey's Sustainable Food Security Policy", Akademik Yaklaşımlar Dergisi. 13. 10.54688/ayd.1110451.